

Darius ir Girėnas, savo žygdarbiu įnešę lietuvių tautos indėlį į aviacijos vystymąsi, ne vien drąsūs lakūnai pionieriai, nutiesę pirmąsias tarpkontinentines oro linijas, bet ir oro pašto per Atlanto vandenyną pradininkai.

Sumanytam skridimui iš Niujorko į Kauną lakūnai nusipirko seną vienmotorį lėktuvą, išleisdami tam visas savo santaupas. Lėktuvas nebuvo pritaikytas tolimiems skridimams, todėl reikėjo jį įmontuoti naujų įrengimų. Reikėjo pinigų, kurių lakūnai nebeturėjo. Prasidėjo varginantis lėšų rinkimas, atsiėjęs lakūnams ne mažesnių pastangų, kaip ir lėktuvo paruošimas tolimam skridimui.

Lietuvos vyriausybės atsisakė remti skridimą, motyvuodama kad „pinigų tokiam reikalui valstybės išde nėra numatyta“. Nesulaukė lakūnai paramos iš Amerikos turtuolių, dažnai mėgstančių dėti progreso mecenatais. Materialinę paramą jie gavo tikrai iš JAV eilinių lietuvių emigrantų, tačiau to buvo mažai, galutiniam lėktuvo parengimui pinigų vis trūko. Tuomet S. Darius kilo mintis skrendant vežti į Lietuvą paštą ir tuo būdu užsidirbti trūkstantį lėšų.

Lakūnai už savo lėšas pasigamino specialių vokų ir popieriaus laiškam. Vokai turėjo užspausdintą tamsiai mėlynos spalvos įrašą, kad jie skirti Darius ir Girėno skridimui Niujorkas – Kaunas, ir eilės numerį. Iš viso buvo pagaminta apie 1400 numeruotų vokų. Už paprasto laiško pervežimą reikėjo mokėti 2 dolerius, registruoto – 2 dolerius 25 centus. Gautą pelną lakūnai ketino skirti reikalingiems prietaisams įsigyti. Norintys pasiųsti laiškus į Lietuvą turėjo atsiųsti S. Darius vardu reikiamą pinigų sumą, o už tai gaudavo vokų ir laiškinio popieriaus. Išskridimo diena nebuvo tiksliai žinoma, todėl lakūnai prašė laiškuose tikslios datos nenurodyti. Laiškai galėjo būti adresuoti tikrai į Lietuvą arba ir atgal į JAV, ant pastarųjų šalia JAV pašto ženklų turėjo būti užklijuoti ir Lietuvos pašto ženklai. Visus laiškus buvo prašoma siųsti į Lietuvos generalinį konsulatą Niujorke iki 1933 metų gegužės 18 dienos.

1933 metų gegužės 7 dieną lakūnai iš Čikagos perskrido į Niujorką ruošti skridimui, tačiau pinigų vis dar trūko. Skridimo organizavimą perėmė „Niujorko miesto komitetas skridimui remti“, bet komiteto finansinė būklė buvo sunki.

Tada buvo nutarta nupirkti Lietuvos oro pašto ženklų ir juos antspauduoti specialiais antspaudais. Ženklus parsisiųsdinti iš Lietuvos laiko nebuvo. Reikiamą ženklų kiekį buvo sunku rasti ir Amerikoje. Pagaliau S. Darius ir A. Mažeika surado 500 komplektų trikampių Lietuvos oro pašto ženklų istorine tematika, susidedančių iš penkių skirtingos vertės ženklų. Juos turėjo Niujorko pašto ženklų prekybininkas V. Niklinas. Tačiau vertelga, sužinojęs, kokiam reikalui ženklai reikalingi, atsisakė juos perleisti už pinigus. Abi šalys susitarė, kad V. Niklinas už perleistus ženklus gaus trečdalį visų perspausdintų ženklų. Toks susitarimas buvo priimtinas: lakūnai gavo ženklus nemokamai, o Niklinas garantiją, kad perspausdintus ženklus gaus atgal.

Taip pat buvo susitarta perspausdinti dar 500 komplektų tokių pat Lietuvos oro pašto ženklų. Spausdinimo klišė po to turėjo būti sunaikinta (kad nebūtų spausdinama daugiau ženklų). Perspausdinti ženklai atiduoti konsulo globon, o pajamos turėjo būti panaudotos Lietuvos oro paštui plėsti ir remti šį skridimą.

Perspausdinimo metalinės klišės brėžinį paruošė dailininkas J. Subačius. Vienu metu buvo galima atspausdinti keturis ženklus. Birželio 6 dieną vienoje Niujorko spaustuvėje visi 2500 ženklų buvo suantspauduoti juodos spalvos antspaudu. Prieš pradėdant spausdinimą, norint apsaugoti nuo galimų antspaudu falsifikavimų ateityje, užrašo klišėje buvo įrėžtos tam tikros žymės. Baigus spausdinimą klišė buvo sutrupinta.

Kaip vėliau paaiškėjo, šių saugumo priemonių buvo imtasi ne veltui. Tokiu mažu tiražu išleisti ženklai kainavo palyginti nebrangiai, tačiau iki birželio 19 dienos jų buvo parduota mažiau kaip pusė. Lakūnai gavo 500 dolerių pajamų; pusę jų sunaudojo naujam propelerui įsigyti, o kitą pusę – kaip užmokestį už lėktuvo parengimą skridimui.

Liepos 13 dieną, sužinoję, kad lakūnas Vilis Postas gavo pranešimą apie palankų orą virš Atlanto vandenyno ir rengiasi skristi į savo kelionę aplink pasaulį, Darius įteikė jam talkininkavusiam V. Kaminskui pašto maišelį ir pavedė, gavus patvirtinimą, kad Vilis Postas išskrenda, tuoj pat suantspauduoti visą korespondenciją, o jeigu nebus patvirtinimo – nieko nedaryti. 24 valandą paaiškėjo, kad Postas išskrenda 5 valandą ryto, Kaminskas su brezentiniu „Lituanikos“ pašto maišeliu nuvyko į centrinį Bruklino paštą, kur visa maišelyje esanti korespondencija – 983 laišakai, iš kurių 31 buvo registruoti ir 5 laikraščio banderolės, suantspauduoti 1933 metų liepos 15 dienos 5 valandos kalendoriniu pašto žymekliu. Po to visa korespondencija dar suantspauduota apvaliu „Lituanikos“ antspaudu. 3 val. 30 min. pašto maišelis buvo atgabentas į aerodromą ir padėtas į lėktuvą.

Prieš pat lėktuvui išskendant, Darius perdavė vienam išlydinčiųjų voką su likusiais neparduotais perspausdintais pašto ženklais, prašydamas juos realizuoti, kad būtų pinigų lakūnams grįžti iš Lietuvos. Taigi tuometinėje Lietuvoje jie nenorėjo pasilikti.

Liepos 15 d. 6 val. 15 min. „Lituanika“ atsiskyrė nuo Amerikos žemyno ir pradėjo savo istorinį skrydį į Lietuvą. Tą pačią dieną buvo visiems, dar norintiems gauti perspausdintų ženklų, išsiuntinėtoms atvirutės ir pranešta, kad lakūnai išskrido tą rytą ir kad pirmieji dar gali įsigyti ženklų.

Kaune „Lituanikos“ buvo laukiama liepos 17 dieną apie 2 – 3 valandą ryto, tačiau apie 1 valandą ryto lėktuvas paslaptinomis aplinkybėmis sudužo Vokietijos miške, netoli Soldino miestelio ir lakūnai žuvo. Jie dar suspėjo pašto maišelį išmesti, ir jis išliko sveikas. Tai pavyzdžio neturintis poelgis oro pašto istorijoje.

„Lituanikos“ pašto korespondenciją iš Vokietijos Kauno centrinis paštas gavo liepos 18 dienos 14 val. 30 min. Visa korespondencija tuoj pat buvo suantspauduota tos dienos Kauno centrinio pašto kalendoriniu žymekliu, iš anksto pagamintu keturkampiu sutikimo antspaudu su 6-šių eilučių įrėmintu tekstu.

Tačiau paštas, norėdamas pažymėti tragišką lakūnų žuvimą, visą korespondenciją dar suantspaudavo paskubomis spaustuvėje nulieta antspaudu.

Po to laišakai ir banderolės buvo išsiųsti adresatams. 250 laiškų grįžo į JAV.

Ant visų „Lituanikos“ vežtų laiškų buvo užklijuoti JAV pašto ženklai nuo 3 centų iki 20 centų vertės. Ant laiškų, kurie turėjo būti persiųsti atgal į JAV, buvo užklijuoti ir Lietuvos pašto ženklai. Ant 43 laiškų buvo dar užklijuoti perspausdinti „Lituanikos“ skridimo ženklai ir ant kai kurių laiškų buvo Dariaus ir Girėno pasirašyti autografa.

Tuo „Lituanikos“ pašto istorija nesibaigia. Lakūnams žuvus, po kiek laiko buvo nuspręsta atidaryti Dariaus paliktą prieš pat išskendant voką su ženklais. Tai buvo padaryta liudininkų akivaizdoje. Buvo rasti 5 vokai ir kiekviename iš jų buvo po 100 skirtingų perspausdintų ženklų (100 komplektų).

Lietuvos užsienio reikalų ministerijai buvo pasiūstas užklauskimas, ką su tais ženklais daryti. Atsakomąja telegrama konsului leista šiuos ženklus išparduoti, tačiau su sąlyga, kad prieš tai ant jų būtų užspausstas jo parinktas lakūnų atminimui skirtas memorialinis tekstas.

Antros laidos ženklų pardavimas buvo pradėtas lapkričio 23 dieną. Ženklai buvo greitai išparduoti ir gauti pinigai perduoti komitetams Dariaus ir Girėno paminklams Čikagoje ir Kaune statyti.

Praėjus beveik dvejim metams nuo pirmosios Dariaus ir Girėno ženklų laidos išleidimo, 1935 m. birželio 6 dieną abiejų antspaudų klišės kartu su likusiais vokais buvo pasiūstos į Kauną. Dabar visa tai saugoma Kauno Valstybiniame istorijos muziejuje ir eksponuojama Dariui ir Girėnui skirtoje ekspozicijoje.

Dariaus ir Girėno pašto ženklai nebuvo valstybiniai Lietuvos pašto ženklai; Lietuvos paštuose jie nebuvo pardavinėjami ir jais nebuvo galima korespondencijos apmokėti. Tačiau jie išleisti oficialiai, todėl traktuotini kaip suvenyriniai ženklai. Dėl labai mažo tiražo šie ženklai, kaip ir lakūnų vežti laišakai, tapo didele retenybe.

Dariaus ir Girėno ženklai neišvengė daugelio retų pasaulio pašto ženklų dalios – falsifikavimo. Po antrojo pasaulinio karo užsienyje pasirodė tokie patys ženklai su falsifikuotais antspaudais. Tai paaiškėjo, kai ekspertai palygino juos su tikraisiais, turinčiais specialiai klišėje įrėžtas žymes.

Baigiant pasakojimą apie „Lituanikos“ paštą reikia dar paminėti Lietuvos pašto valdybos 1934 metų gegužės 18 dienos išleistą oro pašto ženklų laidą, skirtą „Lituanikos“ skrydžiui paminėti. Šių ženklų piešiniam paruošti buvo paskelbtas viešas konkursas, kuriame dalyvavo net 27 Lietuvos dailininkai. Priimti buvo D.Tarabildienės, J.Gaučo, A.Jakševičiaus ir R. Krivicko projektai. Ženklus norėta atspausdinti kuo gražesnius, todėl ženklų išgraviravimas plieno plokštėse ir atspausdinimas buvo pavestas žinomai „Bradburry Wilkinson & Co“ firmai iš Anglijos. Taip buvo pagaminti vieni meniškiausių ir labai aukštos poligrafinės kokybės Lietuvos pašto ženklai, kurie paplito po visą pasaulį milijonais egzempliorių.

Mokslas ir Gyvenimas 1973/7